

Τεχνη και Θρησκεία

Τώρα, από τη στιγμή που ο άνθρωπος υποψιάζεται πως έχει μια άλλη πλευρά του εαυτού του [*Jenseits*] μέσα του, και πως δεν αρκείται στην απλή φυσική του κατάσταση, τότε οδηγείται στο να διαχωρίσει τον εαυτό του σ' αυτό που πράγματι είναι, και σ' αυτό που πρέπει να γίνει. Όπως ακριβώς ο νέος είναι το μέλλον του αγοριού, και ο ώριμος άντρας το μέλλον του αθώου παιδιού, έτσι κι αυτή η άλλη πλευρά [*Jenseitiger*] είναι ο μελλοντικός άνθρωπος που πρέπει να προσδοκάται από την άλλη πλευρά τούτης της τωρινής πραγματικότητας. Από την αυγή αυτής της υποψίας, ο άνθρωπος πασχίζει και αδημονεί για τον δεύτερο άλλο άνθρωπο του μέλλοντος, και δεν θα ησυχάσει ώσπου να δει τον εαυτό του με το σχήμα εκείνου του ανθρώπου της άλλης πλευράς.

Αυτό το σχήμα ταλαντεύεται μέσα του πολύν καιρό· το νιώθει μονάχα σαν μια αχτίδα στο ενδότερο σκοτάδι του που αναδύεται, αν και δεν έχει ακόμη καθορισμένο περίγραμμα ή ορισμένη μορφή. Για πολύν καιρό, μαζί με άλλους τυφλούς και βωβούς σ' αυτό το σκοτάδι, η καλλιτεχνική ιδιοφυΐα αναζητεί να εκφράσει αυτό το προαίσθημα. Αυτό που κανείς άλλος δεν καταφέρνει να κάνει, το πετυχαίνει, παρουσιάζει την ανυπομονησία, την αναζήτηση της μορφής, και ανιχνεύοντας το σχήμα του δημιουργεί έτσι το – Ιδεώδες. Τι είναι λοιπόν ο τέλειος άνθρωπος, ο καθώς πρέπει χαρακτήρας του, από τον οποίο ό,τι φαίνεται δεν είναι παρά η απλή εμφάνιση αν όχι του Ιδεώδους Ανθρώπου, του Ανθρώπινου Ιδεώδους; Ο καλλιτέχνης μόνον έχει ανακαλύψει επιτέλους τη σωστή λέξη, την ακριβή εικόνα, την ακριβή έκφραση αυτής της ύπαρξης που όλοι αναζητούμε. Παρουσιάζει αυτό το προαίσθημα – είναι το Ιδεώδες. 'Ναι! αυτό είναι! αυτό είναι το τέλειο σχήμα, η εμφάνιση που τόσο λαχταρούσαμε, τα Καλά Νέα – χαράς ευαγγέλια. Εκείνον που στείλαμε προ πολλού με την ερώτηση της οποίας η απάντηση θα ικανοποιούσε τη δίψα του πνεύματός μας έχει επιστρέψει!' Ας χαιρετίσουν λοιπόν οι

άνθρωποι αυτό το δημιούργημα της ιδιοφυίας, και μετά ας υποκλιθούν – λατρευτικά.

Ναι, λατρεμένε! Οι μάζες των ανθρώπων προτιμούν να είναι διπλασιασμένες παρά μόνες, δυσανασχετούν με τον εαυτό τους όταν βρίσκονται στη φυσική τους απομόνωση. Αναζητούν έναν πνευματικό άνθρωπο για δεύτερο εαυτό τους. Αυτός ο όχλος είναι ικανοποιημένος με το έργο της ιδιοφυίας, και ο διαχωρισμός του είναι πλήρης. Για πρώτη φορά ο άνθρωπος αναπνέει εύκολα, επειδή η ενδότερη σύγχυσή του λύθηκε, κι η ενοχλητική υποψία εγκαταλείφθηκε τώρα όπως μια αντιληπτή μορφή. Αυτός ο Άλλος [Gegenüber] είναι αυτός ο ίδιος κι ακόμη όχι αυτός: είναι η άλλη του πλευρά προς την οποία όλες οι σκέψεις και τα αισθήματα κυλούν αλλά δίχως να τη φτάνουν πραγματικά, διότι είναι η άλλη του πλευρά, ενσωματωμένη και αξεχώριστα συνδεδεμένη με την τωρινή του πραγματικότητα. Είναι ο ενδόμυχος Θεός, αλλά είναι απλησίαστος· και αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί να πιάσει δεν μπορεί να κατανοήσει. Τα χέρια του απλώνονται, αλλά ο Άλλος δεν φτάνεται ποτέ· αν τον έφτανε πώς θα μπορούσε ο 'Άλλος' να συνεχίσει να υπάρχει; Πού θα βρισκόταν αυτός ο διαχωρισμός με όλους τους πόνους και τις απολαύσεις του; Πού θα βρισκόταν – και μπορούμε να είμαστε κατηγορηματικοί, γι' αυτό το διαχωρισμό που ονομάζεται αλλιώς – η θρησκεία;

Η τέχνη προκαλεί διαχωρισμό, τοποθετώντας με αυτόν το Ιδεώδες πέρα και ενάντια στον άνθρωπο. Αλλά αυτή η θεώρηση, που διήρκεσε τόσο πολύ, ονομάζεται θρησκεία, και θα διαρκέσει ώσπου ένα απαιτητικό μάτι να σύρει πάλι αυτό το Ιδεώδες μέσα και να το καταβροχθίσει. Επομένως, επειδή είναι μια θεώρηση, απαιτεί ένα άλλο, ένα Αντικείμενο. Άρα, ο άνθρωπος σχετίζεται θρησκευτικά με το Ιδεώδες που διαδόθηκε από το καλλιτεχνικό δημιούργημα, με το δεύτερο, εξωτερικευμένο εκφρασμένο Εγώ όπως με ένα Αντικείμενο. Εδώ βρίσκεται όλη η αγωνία και οι αγώνες των αιώνων, διότι είναι επίφοβο να βρίσκεται κανείς εκτός του εαυτού του, αντιμετωπίζοντας τον εαυτό του σαν ένα Αντικείμενο, δίχως να είναι ικανός να ενωθεί με αυτό, και σαν

ένα Αντικείμενο που βρίσκεται πέρα και ενάντια στον άνθρωπο ικανό να εκμηδενιστεί εκμηδενίζοντας έτσι και τον ίδιο.¹ Ο θρησκευόμενος κόσμος ζει με τις χαρές και τις λύπες που βιώνει από το Αντικείμενο, και ζει αποκομμένος από τον εαυτό του. Η πνευματική του ύπαρξη δεν συνίσταται στη λογική, αλλά μάλλον στη διάνοια. Η θρησκεία είναι ένα πράγμα της διανοίας (*Verstandes-Sache*)!² Το Αντικείμενο είναι τόσο σταθερό που καμιά ευσεβής ψυχή δεν μπορεί να το κερδίσει ολοκληρωτικά, αλλά πρέπει μάλλον να κερδηθεί απ' αυτό, τόσο εύθραυστο είναι το πνεύμα της όταν αντιτίθεται στο Αντικείμενο της διανοίας. 'Ψυχρή διάνοια!' – δεν γνωρίζεις τι εστί 'ψυχρή' διάνοια; – Δεν γνωρίζεις ότι τίποτε δεν είναι τόσο φλογερά θερμό, τόσο ηρωικά καθορισμένο όσο η διάνοια; 'Censeo, Carthaginem esse delendam' παραδέχτηκε η διάνοια του Κάτων, και παρέμεινε έτσι λογικός.⁴ Η γη κινείται γύρω από τον ήλιο έλεγε η διάνοια στον Γαλιλαίο ακόμη κι όταν ο αδύναμος γέρος γονυκλινης ορκιζόταν την αλήθεια – και καθώς σηκώθηκε ξανά είπε 'και όμως κινείται γύρω από τον ήλιο'. Καμιά δύναμη δεν είναι τόσο σημαντική ώστε να μας αναγκάσει να απορρίψουμε το συλλογισμό, ότι δύο φορές το δύο κάνει τέσσερα, κι έτσι η αιώνια φράση της διανοίας παραμένει αυτή 'Εδώ στέκομαι, δεν μπορώ να κάνω αλλιώς!'⁵ Η βάση μιας τέτοιας διανοίας είναι ακλόνητη, διότι το αντικείμενο (δύο φορές το δύο κάνει τέσσερα, κτλ.) δεν επιτρέπει στον εαυτό του να κλονιστεί. Έχει μήπως η θρησκεία τέτοια διάνοια; Ασφαλώς, καθώς έχει επίσης ένα ακλόνητο Αντικείμενο στο οποίο είναι οχυρωμένη: ο καλλιτέχνης το έχει δημιουργήσει για σας και μόνο ο καλλιτέχνης μπορεί να το επανακτήσει για σας.

Η θρησκεία δεν έχει ιδιοφυίες. Δεν υπάρχει θρησκευτική ιδιοφυία, και κανείς δεν θα επιτρεπόταν να διακρίνει ταλαντούχους και μη-ταλαντούχους στη θρησκεία. Στη θρησκεία, καθένας έχει την ίδια ικανότητα, αρκετή για την κατανόηση τόσο της τριάδας όσο και της πυθαγόρειας θεωρίας. Φυσικά, δεν πρέπει να συγχέει κανείς τη θρησκεία με τη θεολογία, όπου δεν έχουν εδώ όλοι την ίδια ικανότητα, όπως ισχύει στα ανώτερα μαθηματικά και την αστρονομία, επειδή αυτά τα πράγματα

απαιτούν ένα συγκεκριμένο επίπεδο – υπολογισμού.

Μονάχα ο ιδρυτής μιας θρησκείας είναι εμπνευσμένος, αλλά είναι επίσης και ο δημιουργός Ιδεωδών, δίχως τη δημιουργία των οποίων κάθε επιπλέον ιδιοφυία θα ήταν αδύνατη. Όπου το πνεύμα περιορίζεται από κάποιο Αντικείμενο, η κίνησή του θα είναι στο εξής πλήρως καθορισμένη από σεβασμό γι' αυτό το Αντικείμενο. Αν μια ορισμένη αμφισβήτηση πάνω στην ύπαρξη του Θεού, πάνω σ' αυτό το υπερβατικό αντικείμενο αναδυόταν στο θρησκευόμενο άτομο, αυτό το άτομο θα έπαυε να είναι θρησκευόμενο, περίπου όπως κάποιος που πιστεύει στα φαντάσματα θα έπαυε να πιστεύει όταν οριστικά αμφισβητούσε την ύπαρξή τους. Το θρησκευόμενο άτομο ενδιαφέρεται μονάχα για τις 'Αποδείξεις της Ύπαρξης του Θεού' διότι αυτό, καθώς περιορίστηκε γρήγορα στον κύκλο της πίστης, φύλαξε ενδόμυχα την ελεύθερη κίνηση της διανοίας και του υπολογισμού. Εδώ, λέω, το πνεύμα είναι εξαρτημένο από ένα αντικείμενο, ζητά να το ερμηνεύσει, να το εξερευνήσει, να το νιώσει, να το αγαπήσει κ.ο.κ... επειδή δεν είναι ελεύθερο, και από τη στιγμή που η ελευθερία είναι η κατάσταση της ιδιοφυίας, γι' αυτό το λόγο το θρησκευόμενο πνεύμα δεν είναι εμπνευσμένο. Η εμπνευσμένη ευσέβεια είναι τόσο μεγάλη ανοησία όσο λαμπρό είναι ένα λινό ύφασμα. Η θρησκεία είναι πάντα φιλόξενη για τους ανόητους, και κάθε μη-δημιουργικός βλάκας μπορεί και θα έχει πάντα μια θρησκεία, μια και η απουσία δημιουργικότητας δεν φαίνεται να εμποδίζει την εξαρτημένη ζωή του.

'Αλλά δεν είναι η αγάπη η αρμόζουσα ουσία της θρησκείας, και δεν είναι αυτό εξ ολοκλήρου ένα ζήτημα αισθήματος και όχι διανοίας;'⁶ Αλλά αν είναι ζήτημα καρδιάς, πρέπει να είναι λιγότερο ζήτημα διανοίας; Αν καταλαμβάνει όλη την καρδιά μου, τότε είναι ζήτημα της καρδιάς μου – αλλά αυτό δεν αποκλείει επίσης την ενασχόληση όλης της διανοίας μου, κι αυτό από μόνο του δεν είναι κάτι απαραίτητως καλό, αφού το μίσος και ο φθόνος μπορεί επίσης να είναι ζητήματα της καρδιάς. Η αγάπη είναι, στην ουσία, μονάχα ένα πράγμα της διανοίας [*Verstandes-Sache*], διαφορετικά όμως, μπορεί να διατηρήσει αφεγάδιαστο τον τίτλο της ως πράγμα της καρδιάς. Η αγάπη, σε κάθε περίπτωση,

δεν είναι μια υπόθεση της λογικής [*Sache der Vernunft*], διότι στο Βασίλειο της Λογικής υπάρχει πολύ λιγότερη αγάπη απ' αυτήν που θα γιορταστεί, σύμφωνα με τον Χριστό, στη Βασιλεία των Ουρανών. Φυσικά επιτρέπεται να μιλάμε για μια αγάπη που 'ξεπερνά τη διάνοια', αλλά είναι τόσο πέρα από τη διάνοια ώστε είναι ανάξια – όπως αυτό που τόσο συχνά αποκαλείται αγάπη από εκείνους που θέλγονται από ένα ελκυστικό πρόσωπο – ή μπορεί να εμφανιστεί στο μέλλον, μια αγάπη που επί του παρόντος βρίσκεται πέρα από την έκφραση της διανοίας, αλλά εν τούτοις δεν έχει βρει την έκφρασή της. Η παιδική αγάπη, ασυνείδητα, γίνεται κατανοητή μονάχα μέσα στον εαυτό της, και μεμονωμένα δεν είναι τίποτε δίχως τις δοσμένες υποθέσεις της συνείδησης, πηγαίνοντας τόσο μακριά όσο και η ωρίμανση και η αύξηση της διανοίας του παιδιού. Όσο το παιδί δεν δίνει σημάδια διανοίας, δεν δείχνει – όπως καθένας μπορεί να μάθει από την εμπειρία – αγάπη. Η αγάπη του ξεκινά με το φόβο – ή, αν θέλεις, με το σεβασμό – εκείνου του Πράγματος που θα ξεχωρίσει πρώτα από το γενικό χάος που τα περιέχει όλα, συμπεριλαμβανομένων των ανθρώπων, και στο οποίο τότε θα προσηλωθεί περισσότερο απ' ότι σε κάποιο άλλο. Το παιδί αγαπά επειδή έλκεται από μια παρουσία, ή πράγμα, και έτσι ένα πρόσωπο, μέσα στα όρια της εξουσίας του ή στο μαγικό κύκλο του. Κατανοεί ξεκάθαρα πως το ον που είναι η μητέρα του είναι ξεχωριστό από τα άλλα όντα ακόμη κι αν δεν ξέρει πως να εκφράσει αυτήν την κατανόηση. Κανένα παιδί δεν αγαπά πριν από οποιαδήποτε διάνοια· και η πιο μεγάλη του αγάπη δεν είναι τίποτε παρά αυτή η ενδόμυχη διάνοια. Όποιος έχει παρατηρήσει προσεκτικά την αγάπη ενός παιδιού θα επιβεβαιώσει αυτή την αρχή. Αλλά όχι μόνο εγείρεται και βυθίζεται η αγάπη ενός παιδιού με την αντίληψη του 'Αντικειμένου [*Gegenstandes*]' της (όπως τόσο συχνά ο αγαπημένος αξιοσημείωτα, αλλά και χονδροειδώς, ονομάζεται) αλλά μάλλον και κάθε αγάπη. Αν δημιουργηθεί μια παρανόηση, τότε και η αγάπη διαρκεί πάνω-κάτω όσο διαρκέσει αυτή, και χρησιμοποιεί έτσι κανείς τη λέξη 'παρανόηση' ώστε να προσδιορίσει επακριβώς την παραφωνία που διαταράσσει την αγάπη. Η αγάπη φεύγει και χάνεται ανεπανόρθωτα όποτε ο ένας παρανοείται εξ' ολοκλήρου από τον άλλο: η παρανόηση είναι τότε

πλήρης, και η αγάπη σβησμένη.

Το αγαπημένο πράγμα είναι ένα απαραίτητο Αντικείμενο, ένας 'Άλλος [Gegenstand]'. Έτσι γίνεται με τη διάνοια, αυτή τη μοναδική και κατάλληλη πνευματική πράξη της θρησκείας, επειδή η διάνοια είναι μόνο σκέψη πάνω σε ένα αντικείμενο, μόνο συλλογισμός και αφοσίωση, κι όχι ελεύθερη, ακηδεμόνευτη [objectlose] 'λογική' σκέψη, που η θρησκεία μάλλον θα θεωρούσε και έτσι θα καταδίκαζε ως 'φιλοσοφική χίμαιρα'. Εφόσον για τη διάνοια ένα αντικείμενο είναι αναγκαίο, θα διακόπτεται πάντοτε η δράση της όποτε βρίσκει περισσότερα να γνωρίσει. Η ενασχόλησή της με μια περίπτωση λήγει μαζί με τη δράση της πάνω στην περίπτωση, και γι' αυτό για να αφιερώσει εθελούσια τον εαυτό της και τις δυνάμεις της σε οτιδήποτε, αυτό το πράγμα θα πρέπει να αποτελεί ένα μυστήριο γι' αυτήν. Αυτό ισχύει εξίσου γι' αυτόν που αγαπά όπως για τον αγαπώμενο. Ο γάμος εξασφαλίζει μια σταθερή αγάπη μόνον όταν το ζευγάρι ανακαλύπτει τον εαυτό του εκ νέου κάθε μέρα, και όταν ανακαλύπτει ο ένας στον άλλο μια αστείρευτη πηγή ζωής, που είναι, ένα μυστήριο, ανεξερεύνητο και αχαρτογράφητο. Αν δεν βρίσκουν τίποτα καινούργιο ο ένας στον άλλο, η αγάπη εκφυλίζεται σε ανία και αδιαφορία. Η δραστηριότητα της διανοίας, όταν αδυνατεί να εξασκηθεί πάνω σε ένα μυστήριο επειδή το σκοτάδι του έχει διαλυθεί, αποστρέφεται από το ολότελα κατανοητό και ανούσιο τώρα άλλο. Εκείνος που επιθυμεί να αγαπηθεί οφείλει να φροντίσει, όπως η έξυπνη γυναίκα, να μην προσφέρει όλη του τη γοητεία μονομιάς. Με κάτι καινούργιο κάθε πρωί η αγάπη μπορεί να διαρκέσει αιώνες! Η διάνοια ασχολείται με αληθινά μυστήρια τα οποία εξελίσσει σε υποθέσεις της καρδιάς: το αληθινό άτομο μπλέκεται με ζητήματα διανοίας, και έτσι αυτά μετασχηματίζονται σε υποθέσεις της καρδιάς.

Τώρα όπως η τέχνη έχει κατασκευάσει το Ιδεώδες για τον άνθρωπο, και μ' αυτό δίνει στη διάνοια του ανθρώπου ένα αντικείμενο να αντιπαλεύει, μια πάλη που, στην πορεία του χρόνου, δίνει αξία σε εκείνα τα κενά αντικείμενα της διανοίας, έτσι και η τέχνη είναι ο δημιουργός της θρησκείας, και σ' ένα

φιλοσοφικό σύστημα – σαν του Χέγκελ – δεν θα έπρεπε να τοποθετείται κατόπιν της θρησκείας. Όχι μόνον οι ποιητές Όμηρος και Ησίοδος 'έπλασαν τους θεούς των Ελλήνων', αλλά και άλλοι, ως καλλιτέχνες, έχουν εγκαθιδρύσει θρησκείες, παρόλο που θα δίσταζε κανείς να απευθύνει το επιπόλαιο όνομα 'Καλλιτέχνης' σ' αυτούς. Η τέχνη είναι η αρχή, το Άλφα της θρησκείας, αλλά είναι επίσης και το τέλος της, το Ωμέγα. Ακόμη περισσότερο – είναι η συντροφιά της. Δίχως την τέχνη και τον ιδεαλιστικά δημιουργικό καλλιτέχνη η θρησκεία δεν θα υπήρχε, αλλά όταν ο καλλιτέχνης επανοικειοποιείται την τέχνη του, έτσι και η θρησκεία εξαφανίζεται. Όμως, σ' αυτή την επιστροφή διαφυλάσσεται επίσης, επειδή αναζωογονείται. Όποτε η τέχνη προχωρεί ολοταχώς, δημιουργεί μια θρησκεία και παραμένει στην πηγή της. Από την άλλη μεριά, η φιλοσοφία δεν είναι ποτέ δημιουργός κάποιας θρησκείας, διότι ποτέ δεν παράγει ένα σχήμα που να μπορεί να προσφερθεί σαν ένα Αντικείμενο στη διάνοια, και οι λεπτολόγες ιδέες της δεν προσφέρονται για αξιολογούμενα αντικείμενα μαζικής λατρείας. Η τέχνη, αντίθετα από τη φιλοσοφία, είναι αναγκασμένη να ανασύρει από τη μοναξιά της στο σιωπηλό σκοτάδι του υποκειμένου την ορθή και τελειότερη μορφή του πνεύματος, την πιο πλήρως εξιδανικευμένη έκφραση του ίδιου του πνεύματος, και να την αναπτύξει και να την αποδεσμεύσει σαν ένα Αντικείμενο. Έτσι, 'ο άνθρωπος στέκεται μπροστά σ' αυτό το Αντικείμενο, το δημιουργό του πνεύματός του, στο θεό, και ακόμη και ο καλλιτέχνης πέφτει στα γόνατα μπροστά του. Σ' αυτή τη δέσμευση και εμπλοκή με το Αντικείμενο, η θρησκεία ακολουθεί μια αντίθετη πορεία από την τέχνη. Στην τέχνη, ο κόσμος του καλλιτέχνη παρουσιάζεται μπροστά στα μάτια κάποιου σαν ένα Αντικείμενο, ένας κόσμος που ο καλλιτέχνης ανέσυρε και συγκέντρωσε με τη μέγιστη δύναμη και τον πλούτο της δικής του εσωτερικότητας, ένας κόσμος που θα ικανοποιήσει κάθε αληθινή ανάγκη και επιθυμία. Από την πλευρά της, η θρησκεία αγωνιά να επανακτήσει αυτό τον κόσμο για την εσωτερικότητα του ανθρώπου, να τον τραβήξει πίσω στην πηγή του, να τον ξανακάνει υποκειμενικό. Η θρησκεία πασχίζει να συμφιλιώσει το Ιδεώδες, ή το θεό, με τον άνθρωπο, το υποκείμενο, και να γυμνώσει το θεό από τη σκληρή του

Αντικειμενικότητα. Ο Θεός προορίζεται για εσωτερίκευση – ‘Όχι εγώ, αλλά ο Χριστός ζεί μέσα μου.’ Ο άνθρωπος, χωρισμένος από το Ιδεώδες, μοχθεί να κερδίσει το Θεό και τη Θεία Χάρη του, και τελικά να μεταμορφώσει το Θεό στην ίδια του την ύπαρξη [*Gott ganz zu seinem Ich zu machen*], και ο Θεός, αποκομμένος από τον άνθρωπο, θα τον κέρδιζε μονάχα για τη Βασιλεία των Ουρανών. Και οι δύο πλευρές αναζητούν και έτσι συμπληρώνουν η μια την άλλη. Όμως, δεν θα συναντηθούν ποτέ, και ποτέ δεν θα ενωθούν, επειδή αν αυτό γινόταν ποτέ τότε η θρησκεία θα εξαφανιζόταν, διότι η θρησκεία υπάρχει μονάχα μ’ αυτό το διαχωρισμό. Επομένως, ο πιστός δεν ελπίζει σε τίποτε περισσότερο από ένα μελλοντικό ‘τετ-α-τετ’.

Αλλά ακόμη, η τέχνη συντροφεύει επίσης τη θρησκεία, καθώς η εσωτερικότητα του ανθρώπου επεκτείνεται από τον αγώνα του με το Αντικείμενο, και στην ιδιοφυία του καλλιτέχνη ξεπετάγεται ξανά με μια νέα εκδήλωση, και το Αντικείμενο γίνεται ακόμη περισσότερο ενισχυμένο και φανερό. Ευτυχώς, σπάνια μια γενιά πέρασε δίχως έναν τέτοιο διαφωτισμό από την τέχνη. Όμως, τελικά, η τέχνη θα παρασταθεί στον ενταφιασμό της θρησκείας. Ήρεμη και σίγουρη, η τέχνη θα διεκδικήσει τον εαυτό της ακόμη μια φορά, και έτσι θα κλέψει από το Αντικείμενο την αντικειμενικότητά του, την ‘άλλη-πλευρά’ του, και θα την απελευθερώσει από τη μακροχρόνια θρησκευτική της φυλάκιση. Εδώ, η τέχνη δεν θα εμπλουτίσει πια το Αντικείμενο, αλλά θα το καταστρέψει ολοκληρωτικά. Διεκδικώντας τη δημιουργία του, η τέχνη ξαναβρίσκει τον εαυτό της και ανανεώνει επίσης τη δημιουργική της δύναμη. Εμφανίζεται, στην παρακμή της θρησκείας, σαν κάτι τιποτένιο με όλη τη σοβαρότητα της παλιάς πίστης, μια σοβαρότητα περιεχομένου που η θρησκεία πια έχει χάσει, και η οποία πρέπει να επιστρέψει στο χαρούμενο ποιητή. Ως εκ τούτου, η θρησκεία εμφανίζεται σαν μια γελοία κωμωδία. 7 Τώρα, όμως, όσο τρομακτικό και αν είναι το έγκλημα αυτής της κωμωδίας, θα επαναφέρει μολαταύτα στην πραγματικότητα αυτό που δεν σκέφτεται παρά να καταστρέψει. Κι έτσι, δεν επιλέγουμε να καταδικάσουμε τη φρίκη της!

Η τέχνη δημιουργεί ένα νέο Ιδεώδες, ένα νέο Αντικείμενο και μια νέα θρησκεία. Ποτέ δεν υπερβαίνει το φτιάξιμο μιας θρησκείας. Το πορτραίτο του Χριστού του Ραφαήλ τον εκθέτει σε τέτοιο φως ώστε θα μπορούσε να είναι η βάση μιας νέας θρησκείας – μιας θρησκείας του βιβλικού Χριστού αποκομμένου από όλες τις ανθρώπινες υποθέσεις. Απ' αυτή την πρώτη στιγμή που η ακούραστη διάνοια αρχίζει το μακρύ δρόμο του στοχασμού της πάνω σ' ένα νέο Αντικείμενο, βαθαίνει σταθερά στις σκέψεις της μέχρι να ξαναγυρίσει τελικά στον εαυτό της σε πλήρη εσωτερικότητα. Με αφιερωμένη αγάπη, βυθίζεται στον εαυτό της και καταπιάνεται με τις δικές της αποκαλύψεις και εμπνεύσεις. Όμως ακόμη και τότε αυτή η θρησκευτική διάνοια είναι τόσο φλογερά ερωτευμένη με το Αντικείμενό της που οφείλει να έχει φλογερό μίσος για όλα τα άλλα – το θρησκευτικό μίσος είναι αδιαχώριστο από τη θρησκευτική αγάπη. Εκείνος που δεν πιστεύει στο Αντικείμενο, είναι αιρετικός, και εκείνος που δεν είναι πραγματικά θεοσεβής, υποθάλλει την αίρεση. Ποιος μπορεί να αρνηθεί ότι ο Φίλιππος Β' της Ισπανίας⁸ είναι απείρως πιο θεοσεβής από τον Ιωσήφ Β' της Γερμανίας⁹, και ότι ο Χένγκστενμπεργκ¹⁰ είναι αληθινά θεοσεβής, ενώ ο Χέγκελ¹¹ όχι και τόσο; Στην εποχή μας, το ποσό του μίσους έχει μειωθεί στο βαθμό που η αγάπη στο Θεό έχει αποδυναμωθεί. Μια ανθρώπινη αγάπη έχει διεισδύσει, που δεν προέρχεται από θεϊκή ευλάβεια αλλά μάλλον από κοινωνική ηθικότητα. Δείχνει μεγαλύτερο 'ζήλο' για το καλό του ανθρώπου παρά για το καλό του Θεού. Πραγματικά, ο ανεκτικός Φρειδερίκος ο Μέγας¹² δεν μπορεί να χρησιμεύσει σαν υπόδειγμα θεϊκότητας, αλλά μπορεί όντως να χρησιμεύσει σαν υπόδειγμα για την ανδρικότητα, για την ανθρωπότητα. Όποιος υπηρετεί ένα Θεό οφείλει να τον υπηρετεί ολοκληρωτικά. Είναι, για παράδειγμα, ένα διεστραμμένο και παράλογο αίτημα του Χριστιανού να μη βάζει δεσμεύσεις πάνω στους Εβραίους – επειδή ακόμη και ο Χριστός, με την αγνότερη καρδιά, δεν θα μπορούσε να κάνει κάτι άλλο, διότι αλλιώς θα ήταν αδιάφορος για τη θρησκεία του, ή θα ενεργούσε απερίσκεπτα. Αν ο Χριστιανός μπορούσε να κατανοήσει τις προσταγές της θρησκείας του, θα απέκλειε τους Εβραίους από τα Χριστιανικά δικαιώματα, ή, πράγμα που είναι το ίδιο, από τα

δικαιώματα ενός Χριστιανού – και, πάνω απ’ όλα, από τα πράγματα του Κράτους. Έτσι είναι επομένως, ένεκα του ότι η θρησκεία δεν είναι για τον οποιονδήποτε τίποτε άλλο παρά μια απλώς χλιαρή προσάρτηση – σε μια σχέσηδιαχωρισμού.

Κι έτσι, αυτή είναι η θέση της τέχνης για τη θρησκεία. Η τέχνη δημιουργεί το Ιδεώδες και ανήκει στο ξεκίνημα της θρησκείας· η θρησκεία έχει στο Ιδεώδες ένα μυστήριο, και, εμμένοντας στο Αντικείμενο και εξαρτώντας το από τον εαυτό του θα το ένωνε μαζί του σε μια εσωτερική θεϊκότητα. Αλλά όταν το μυστήριο ξεδιαλύνεται, και η ξενότητα και η παραδοξότητα αφαιρούνται, και η εγκαθιδρυμένη θρησκεία καταστρέφεται, τότε η κωμωδία αναλαμβάνει το καθήκον της. Η κωμωδία, επιδεικνύοντας ανοιχτά την κενότητα, ή καλύτερα, το ξεφούσκωμα του Αντικειμένου, απελευθερώνει τους ανθρώπους από την παλιά πίστη, κι έτσι από την εξάρτησή τους απ’ αυτό το εξαντλημένο ον. Η κωμωδία, όπως αρμόζει στην ουσία της, εισβάλλει σε κάθε ιερό έδαφος, ακόμη και στον Ιερό Γάμο, και γι’ αυτό δεν αποτελεί πλέον – στον πραγματικό γάμο – Ιερός. Είναι μάλλον ένας κενός τύπος, τον οποίο ο άνθρωπος δεν θα έπρεπε πια να κρατάει.¹³ Αλλά ακόμη και η κωμωδία, όπως όλες οι τέχνες, προηγείται της θρησκείας, διότι κάνει χώρο μόνο για τη νέα θρησκεία, σ’ αυτήν που θα σχηματίσουμε ξανά.

Η τέχνη φτιάχνει το Αντικείμενο, και η θρησκεία ζει μόνον προσκολλημένη σ’ αυτό το Αντικείμενο, αλλά η φιλοσοφία πολύ ξεκάθαρα τοποθετείται πέρα και από τα δύο. Δεν μπλέκεται μ’ ένα Αντικείμενο, όπως η θρησκεία, ούτε φτιάχνει ένα, όπως η τέχνη, αλλά μάλλον κονιορτοποιεί όλες τις δημιουργίες Αντικειμένων καθώς και όλη την αντικειμενικότητα, κι έτσι αναπνέει τον αέρα της ελευθερίας. Η λογική, το πνεύμα της φιλοσοφίας, ασχολείται μόνον με τον εαυτό της, και δεν προβληματίζεται πάνω σε κανένα Αντικείμενο. Ο Θεός, για το φιλόσοφο, είναι τόσο ουδέτερος όσο μια πέτρα – ο φιλόσοφος είναι φανατικά άθεος. Αν ασχολείται με το θεό, δεν υπάρχει ευλάβεια εδώ, μονάχα απόρριψη, διότι αναζητά εκείνη μόνο τη λογική που έχει κρυφτεί πίσω από κάθε μορφή, και αυτό μονάχα

υπό το φως της λογικής.

Η λογική αναζητά μόνον τον εαυτό της, προβληματίζεται μόνον γύρω από τον εαυτό της, αγαπά μόνον τον εαυτό της – ή μάλλον, καθώς δεν είναι ακόμη ένα Αντικείμενο για τον εαυτό της – δεν αγαπά τον εαυτό της αλλά απλά είναι με τον εαυτό της. Κι έτσι, με σωστό ένστικτο, ο Νέαντερ¹⁴ έχει διακηρύξει την καταστροφή 'του Θεού των φιλοσόφων.'

Αλλά μιας και βρίσκεται πέραν του θέματός μας, ας μην ασχοληθούμε άλλο με τη φιλοσοφία ως τέτοια.